

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 330.145:336.71.009.12(477)

КАПІТАЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ НАДІЙНОСТІ ТА ФІНАСОВОЇ СТІЙКОСТІ

В. О. Онищенко, доктор економічних наук.

С. Б. Манжос, кандидат економічних наук.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка.

© Онищенко В. О., 2013.

© Манжос С. Б., 2013.

Стаття отримана редакцією 14.03.2013 р.

Вступ. Одним із найважливіших чинників зростання економіки є надійна і потужна банківська система, від стану та ефективності функціонування якої залежить інвестиційна активність і темпи економічного зростання держави. Банківський капітал є фундаментальною основою діяльності банківських установ, яка забезпечує їх можливість здійснювати значний позитивний вплив на економіку, розширювати банківські послуги, розвивати та генерувати вхідні грошові потоки, не допускаючи при цьому значних ризиків і відповідно зберігаючи надійність банків. Крім того, капітал формує достатній рівень конкурентоспроможності як узагальнюючого показника стійкості та дієздатності кожного банку і банківської системи взагалі, а також забезпечує впевненість позичальників у тому, що банк спроможний задовольнити їх потреби в кредитах, навіть якщо економіка переживатиме спад. Усе це зумовлює необхідність накопичення банками додаткових обсягів капіталу, адекватних потребам відновлювальної у посткризовий період економіки.

Для банківської системи України, яка має гострий дефіцит капіталу, у розв'язанні цієї проблеми першочерговими є питання оцінки величини банківського капіталу, його структури та адекватності, а проблема нарощення обсягів банківського капіталу країни в міру зростання її економічного потенціалу завжди була і є актуальною для ринкової економіки.

Огляд останніх джерел досліджень та публікацій свідчить, що у загальній теорії банківської справи питання сутності й достатності капіталу банку знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних учених, як: М. Алексеєнко, З. Васильченко, О. Васюренко,

О. Вовчак, А. Вожжов, В. Геєць, І. Гуцал, О. Дзюблюк, Ж. Довгань, М. Козоріз, В. Міщенко, А. Мороз, С. Науменкова, М. Савлук, Р. Слав'юк, Т. Смовженко, Р. Тиркало, А. Шаповалов, Н. Шелудько та інші. Серед російських дослідників слід зазначити праці В. Колесникова, А. Косого, О. Лаврушина, А. Сімановського, В. Усоскіна, В. Царкова й інших. Фундаментальними із цієї проблематики є дослідження західних науковців: А. Бегера, Є. Бріггема, Ч. Вулфена, П. Роуза, Т. Коха, Ф. Мишкіна, Дж.Ф. Сінкі, Л. Мауера, М. Раства та ін. Питання, що стосуються міжнародних стандартів достатності капіталу банку, які сприяють адекватній капіталізації окремих банків і банківської системи в цілому, знайшли відображення у працях таких зарубіжних дослідників, як У. Гаумерт, П.М. Нагь, У. Шульте-Маттлер, К. Рамонас, Дж. Вотсон, Дж. Хоук та вітчизняних учених, таких як В. Міщенко, В. Коваленко, В. Салтинський, О. Приходько, В. Крилова, К. Кіресва, К. Черкащина й інші.

Нерозв'язані раніше частини загальної проблеми. Переважну більшість праць указаних учених зорієнтовано на дослідження економічної сутності банківського капіталу взагалі, особливостей його формування та управління. Водночас потребують більш глибокого вивчення питання ролі власного капіталу в забезпеченні достатньої капіталізації банків і банківської системи. Практично відсутні розробки щодо визначення внутрішньої здатності банків до підвищенні рівня капіталізації, не повною мірою дослідженими є питання застосування новітніх інструментів підтримання адекватності власного капіталу та нарощення обсягів капіталізації. Це обумовлює актуальність зазначених вище аспектів, науково-теоретичну і практичну значущість дослідження проблеми достатності капіталу банків як фактора підвищення конкурентоспроможного потенціалу банківської системи України.

Метою статті є дослідження сучасного стану рівня капіталізації банківської системи України, аналіз показників достатності й відповідності капіталу банків темпам розвитку економіки, визначення пріоритетних шляхів нарощення обсягів банківського капіталу для забезпечення конкурентоспроможного потенціалу банківської системи України в умовах посткризового періоду.

Основний матеріал і результати. Банківський капітал — це грошові кошти та виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків та використовуються ними для здійснення операцій із розміщення коштів і надання послуг з метою одержання прибутку [2]. Для того щоб якісно оцінити банківський капітал, у першу чергу необхідно визначити його достатність, яка відіграє ключову роль не лише для оцінювання ефективності функціонування окремо взятої банківської установи, а й для визначення надійності всієї банківської системи [3].

Достатність капіталу – це здатність банківської установи надавати традиційний набір банківських послуг стандартної якості незалежно від можливих збитків за активними операціями [7]. Достатній рівень капіталу для банку є головним фактором його конкурентоспроможності та фінансової стійкості, тому банки з високим рівнем капіталу мають значні інвестиційні можливості [4]. Крім цього, достатній рівень капіталу є ключовим елементом довіри до банківської системи, а отже, і до національної грошової одиниці [5].

На сьогодні існує значна кількість показників, які характеризують рівень достатності капіталу. Деякі з них встановлює Національний банк України, інші характеризують ефективність діяльності банківської системи. Але всі показники можна поділити на макроекономічні, або 1-го рівня, та мікроекономічні, або 2-го рівня (рис.1).

Однак слід зауважити, що на думку багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців, найбільш точним та загальним показником достатності капіталу, як окремого банку, так і всієї системи, є рівень капіталізації. Не вдаючись до подальшого детального висвітлення поглядів різних учених щодо поняття «капіталізація», зазначимо, що в цілому воно розглядається з трьох основних позицій, зокрема, як:

- метод оцінювання вартості майна банку за розміром доходу, прибутку, які воно приносить;
- спрямування частини прибутку на збільшення власного капіталу банку (реінвестування чистого прибутку);
- спосіб збільшення статутного капіталу шляхом перерозподілу власного капіталу.

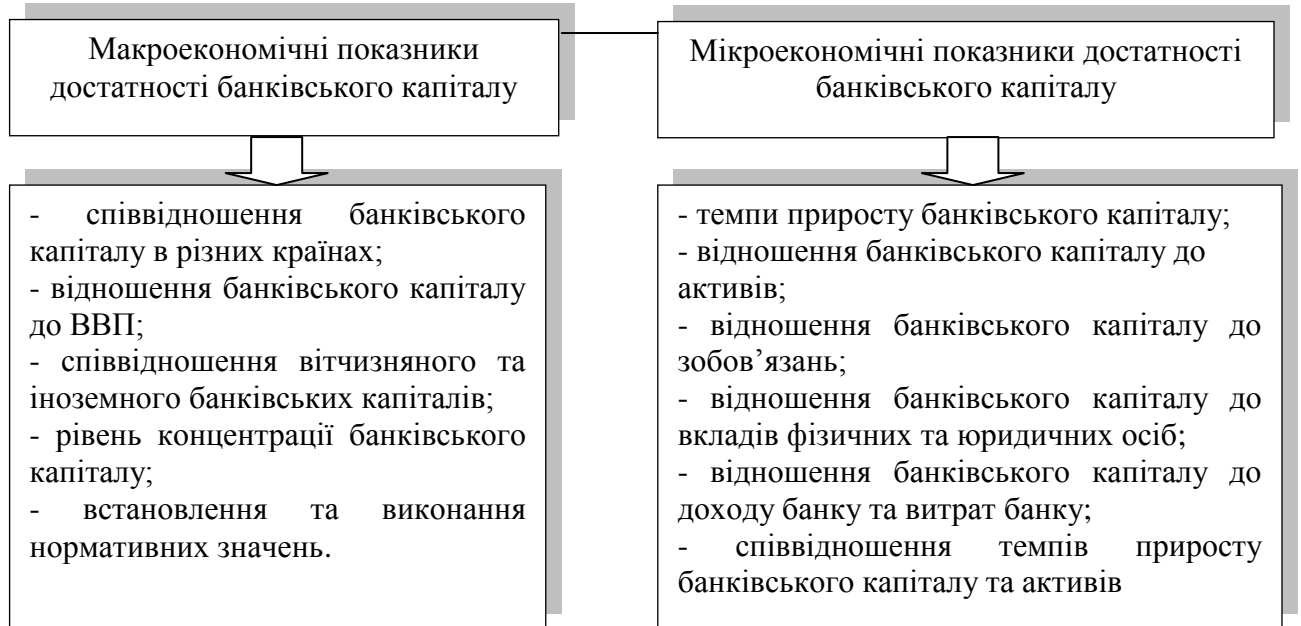

Рис. 1. Основні макроекономічні та мікроекономічні показники визначення достатності банківського капіталу

Ключовим індикатором, який традиційно використовують при оцінюванні рівня капіталізації банків у макророзрізі, є відношення банківського капіталу до ВВП [1]. Розрахунок рівня капіталізації банківського сектора в Україні з урахуванням особливостей розвитку економіки на сучасному етапі відобразимо у таблиці 1.

Таблиця 1. Рівень капіталізації банківського сектору економіки, 2006–2012 рр.

Показник	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013
Власний капітал, млн. грн.	42566	69578	119263	118212	137725	155487	170196
Темпи зростання власного капіталу, %	-	163	171	99	117	113	109
Валовий внутрішній продукт, млн.грн.	544153	720731	948056	913345	1082569	1341000	1505000
Темпи зростання ВВП, %	-	123	130	134	110	124	112
Частка капіталу у ВВП	4,68	5,9	7,3	13	10,9	10,3	10,3

(*складено за даними НБУ [6])

Наведені дані свідчать, що протягом 2006–2008 рр. спостерігалось постійне збільшення розміру ВВП та власного капіталу банків, відповідно відношення між цими показниками в середньому складало 5–7 відсотків, що вважається нормальним показником для обслуговування виробничого циклу держави, але при цьому не варто забувати, що цей результат пояснювався досить низьким рівнем ВВП, який формувався в умовах тривалої стагнації української економіки. Адекватність темпів зростання банківського капіталу зростанню ВВП, з одного боку, є позитивним фактором, але, з іншого, для банківської

системи, що має на меті інтеграцію до європейського фінансового простору, як обсяги, так і темпи збільшення банківського капіталу вочевидь недостатні.

Під час фінансової кризи у 2009 році частка банківського капіталу у ВВП зростає майже вдвічі до рівня 13%. Така ситуація пояснюється різким скороченням ВВП держави й нарощенням власного капіталу банками з метою мінімізації ризиків, пов'язаних із несприятливою економічною ситуацією та масовим відтоком депозитів населення. Упродовж 2011–2012 рр. при постійному збільшенні ВВП відношення банківського капіталу до ВВП залишало стабільним, тобто збільшення капіталу банків було адекватним збільшенню ВВП. Для порівняння варто зазначити, що в деяких європейських країнах співвідношення власного капіталу до ВВП є практично вдвічі вищим: наприклад, у Росії зазначене співвідношення становить 37,2%, у країнах Центральної Європи – понад 40%, ще вищий показник у США [8]. Отже, рівень капіталізації банківської системи України залишається недостатнім, тому банківським установам необхідно нарощувати капітал для того, щоб забезпечувати належною мірою фінансування економічного зростання у посткризовий період.

З метою підтримки стабільного й ефективного функціонування банківської системи Національний банк України вживає заходів щодо підвищення рівня її капіталізації шляхом встановлення нормативів розміру та адекватності регулятивного капіталу й окремих його складових, динаміку яких наведено у таблиці 2.

Таблиця 2. Динаміка нормативних значень достатності банківського капіталу по системі банків України, 2006–2012 рр.

Нормативи	На 1 січня						
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Н1 – регулятивний капітал, млн. грн.	41,15	72,26	123,06	135,8	160,89	178,45	178,91
Н2 – адекватність регулятивного капіталу (не <10%)	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06
Н3 – співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не < 9%); (до 01.01.2009 не <4%)	9,34	8,91	11,82	13,91	14,57	14,96	14,89

(*складено за даними НБУ [6])

Незважаючи на дотримання банками встановлених економічних нормативів, банківська система України вважається слабкою, що дає підстави вважати її «недокапіталізованою». А це в першу чергу призводить до зниження конкурентоспроможності вітчизняних установ порівняно з іноземними фінансово-кредитними установами.

З'ясувати природу факторів, які зумовили загострення проблеми достатності банківського капіталу, необхідно на основі розгляду тенденцій основних показників діяльності банківського сектора, котрі повною мірою ілюструють це загострення (табл. 3).

Наведені дані свідчать, що весь комплекс обраних для дослідження показників демонструє позитивну динаміку. При цьому не можна не відзначити той факт, що темпи нарощування банківського капіталу випереджають темпи нарощування активів, кредитного портфеля та зобов'язань банків, що є досить позитивним. Зростання власного капіталу банків в Україні відбувається в основному за рахунок збільшення сплаченого зареєстрованого статутного капіталу, що зумовлено процесами злиття й укрупнення банків, а також новими ліцензійними вимогами НБУ щодо розміру капіталу банків.

Таблиця 3. Динаміка активів, кредитного портфеля, власного капіталу та зобов'язань банківських установ України, 2006-2012 рр.

Показник	На 1 січня							Темп зростання, %
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	
Активи, млн. грн.	340179	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	331,35
Кредитний портфель, млн. грн.	269688	485507	792244	747348	755030	825320	815327	302,32
Власний капітал, млн. грн.	42566	69578	119263	115175	137725	155487	169 320	397,78
Зобов'язання млн. грн.	297613	529818	806823	765127	804363	898793	957 872	321,85

(*складено за даними НБУ [6])

Однією з особливостей функціонування національної банківської системи є висока концентрація банківського капіталу. Так, більше половини банківського капіталу зосереджено в 15-ти найбільших банках (табл. 4).

Таблиця 4. Найбільші банки за обсягом капіталу станом на 01.01.2013 , млн. грн.

№ з/п	Банк	Капітал	Питома вага (%)*
	УСЬОГО	170196	100,000
1	ПРИВАТБАНК	18301	10,8
2	УКРЕКСІМБАНК	17856	10,5
3	ОЩАДБАНК	18118	10,6
4	РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	6346	3,8
5	ПРОМІНВЕСТБАНК	5373	3,2
6	УКРСОЦБАНК	7657	4,5
7	ВТБ БАНК	4051	2,4
8	ДЕЛЬТА БАНК	3010	1,8
9	ПУМБ	4215	2,4
10	НАДРА	4030	2,3
11	СБЕРБАНК РОСІЇ	3101	1,8
12	УКРСИББАНК	2629	1,5
13	АЛЬФА-БАНК	4100	2,4
14	ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	1883	1,1
15	УКРГАЗБАНК	3815	2,2

(*складено за даними НБУ [6])

Можемо стверджувати, що вітчизняний банківський сектор характеризується високим рівнем концентрації капіталу в 1-й групі банків, при цьому 72% прибутку банківського сектора припадає на 1-шу групу банків, у 2, 3 та 4-й групах цей показник становить відповідно 13,8; 8,4; і 5,8%. Отже, рівень концентрації банківського капіталу впливає не тільки на процес

збільшення частки активних операцій у найбільших банківських установах, але й на обсяг отриманого прибутку в цій групі банків.

Присутність на ринку великої кількості гравців із порівняно незначними активами призводить не так до конкуренції, як до високих витрат на надання послуг банками і цим самим заважає популяризації банківських послуг в Україні. Тому, вважаємо, що за нинішньої ситуації необхідно не створювати нові банківські структури, а розвивати наявні.

Нестійкий характер розвитку економіки, пов'язаний із високим ризиком втрати банківського доходу, а також помірна інфляція, яка збільшує номінальну вартість активів і пасивів банків та водночас зменшує реальну вартість їх капіталу, об'єктивно зумовлюють потребу реалізації заходів щодо збільшення рівня капіталізації банківських установ.

На сьогодні у системі заходів зростання рівня капіталізації більшість банківських установ вирішують важливі питання щодо джерел його нарощення, як внутрішніх, так і зовнішніх. Вибір конкретного способу нарощення банківського капіталу зумовлюється його динамікою та змінами активів, а також допустимими затратами на залучення додаткового капіталу ззовні. Якщо банк передбачає повільне поповнення капіталу з урахуванням темпів зростання активів, то його збільшення можна досягти за рахунок внутрішніх джерел (нерозподіленого прибутку). Якщо ж планується швидке зростання активів, або відбувається неочікуване збільшення капіталу для виконання підвищених вимог регулятора, то необхідне нарощення власного капіталу можна здійснити за рахунок додаткової емісії акцій або залучення капіталу зовнішніх інвесторів.

Крім цього, на сьогодні вітчизняні банки мають змогу збільшувати власний капітал без зміни частки акціонерів тільки за рахунок субординованого боргу – капіталу нижнього, 2-го рівня, який охоплює звичайні незабезпечені субординовані боргові інструменти з мінімальним початковим фіксованим терміном, не меншим ніж 5 років, а впродовж останніх п'яти років перед настанням терміну погашення та перед включенням до капіталу 2-го рівня вони повинні дисконтуватися у розмірі 20% на рік. Такий спосіб поповнення капіталу є доволі популярним серед банківських установ (хоча і не для всіх доступним), оскільки дає змогу дотримуватися економічних нормативів регулювання діяльності банків щодо розмірів та адекватності власного капіталу, підвищувати прибутковість діяльності й знижувати її витратність.

Висновки. Виконаний аналіз свідчить, що рівень капіталу в банківській системі є недостатнім для забезпечення стабільного функціонування і розвитку банків, а також належного покриття ризиків банківської діяльності, що істотно обмежує можливості банків розширювати асортимент своїх продуктів і послуг для підприємств та населення, і призводить до високої вартості ведення банківського бізнесу. Підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків забезпечить динамічне й ефективне функціонування всієї банківської системи України, сприятиме зростанню її конкурентоспроможного потенціалу в задоволенні потреб економіки у фінансових ресурсах. На сучасному етапі в напрямі підвищення рівня капіталізації банків необхідно залучати додатковий акціонерний капітал на основі додаткових емісій акцій або внесків власників чи засновників банків, чи стратегічних інвесторів; поліпшувати якість капіталу, забезпечувати його достатній рівень для покриття ризиків та вдосконалювати структуру капіталу. У свою чергу вдосконалення методик розрахунку регулятивного й економічного капіталу з урахуванням вимог Базеля III, удосконалення оподаткування і дивідендної політики сприятиме стимулюванню капіталізації прибутку в банках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Диба, М. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України / М.І. Диба // Фінанси України. – 2008. – № 6. – С. 77 – 88.
2. Завгородній, А. Г. Фінансовий словник / А.Г. Завгородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – 3-тє вид., випр. та доп. – К.: Знання, 2000. – 587 с.
3. Коваленко, В.В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення: монографія / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 153 с.
4. Міщенко, В.І. Проблеми капіталізації та консолідації банківської системи України // В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 10. – С. 2 – 7.
5. Момот, Т. Оцінка вартості бізнесу: сучасні технології // Т. Момот. – Х. : Фактор, 2007. – 224 с.
6. Офіційний сайт Національного банку України [Ел. р.] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

7. Тиркало, Р.І. Капіталізація банківської системи України: сучасний стан, проблеми, шляхи та перспективи зростання: монографія / Р.І. Тиркало, Н.М. Ткачук. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2010. – 328 с.
8. Шевченко, В. Порівняльний аналіз основних показників капіталізації банківських систем України та Росії // В.І. Шевченко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11 (77). – С. 179 – 183.

УДК 330.145:336.71.009.12(477)

Онищенко Володимир Александрович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і банківської справи. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка; **Манжос Світлана Борисівна**, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. **Капіталізація банківської системи України у контексті підвищення її надійності та фінансової стійкості**. Розглянуто сучасний стан і динаміку капіталізації банків України. Досліджено рівень достатності банківського капіталу в забезпеченні конкурентоспроможного потенціалу банківської системи України. Проаналізовано шляхи та необхідність зростання капіталізації банків в умовах посткризового періоду.

Ключові слова: банківська система, банківський капітал, капіталізація банку, адекватність регулятивного капіталу, внутрішній валовий продукт.

УДК 330.145:336.71.009.12(477)

Онищенко Владимир Александрович, доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансов и банковского дела. Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка; **Манжос Светлана Борисовна**, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела. Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка. **Капитализация банковской системы в контексте повышения ее надежности и финансовой устойчивости**. Рассмотрены современное состояние и динамика капитализации банков Украины. Исследован уровень достаточности банковского капитала в обеспечении конкурентоспособного потенциала банковской системы Украины. Проанализированы пути и необходимость роста капитализации банков в условиях посткризисного периода.

Ключевые слова: банковская система, банковский капитал, капитализация банка, адекватность регулятивного капитала, внутренний валовый продукт.

USD 330.145:336.71.009.12(477)

Onischenko V., the doctor of economic sciences, professor, head of the department of finance and banking; **Manzhos S.**, the associate professor of department of finances and banking. The Poltava national technical university named by Yuriy Kondratyuk. **The capitalization of the banking system in the context of the increased reliability and financial stability**. The article deals with the the current state and dynamics of banks capitalization of Ukraine. Examined the level of adequacy of banking capital in ensuring the competitive capacity of the banking system of Ukraine. And the need to explore how to increase capitalization of banks in post-crisis period.

Keywords: banking system, bank capital, capitalization of the bank, adequacy regulatory capital, the gross domestic product.